

УДК 811.111.161.2.373.45

МЕЖЖЕРІНА Ганна

ІНВАРІАНТ ПЕРЕКЛАДУ, ПЕРЕКЛАДНИЙ ВІДПОВІДНИК І ПИТАННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

У статті уточнено зміст поняття *інваріант перекладу* і термінів «варіант перекладу» та «інваріант перекладу» у зв'язку з пошуком нових шляхів лексикографічної репрезентації авіаційних термінів; проаналізовано особливості перекладу українською мовою англійських авіаційних термінологічних словосполучень *intended track*, *assigned track*, *desired track*. Обґрунтовано важливість створення двомовного словника авіаційних термінів за семантичним принципом. Джерелом матеріалу слугували словники та оригінальні наукові тексти.

Ключові слова: варіант перекладу; інваріант перекладу; інваріантна семантична структура; авіаційний термін; *past participle*.

DOI: 10.18372/2520-6818.39.13723

Вступ. Вичерпність і наукова точність словників, до яких звертається перекладач, може суттєво покращити переклад, тоді як слабка інформативність лексикографічних джерел стає непрямою причиною неадекватного відбиття змісту тексту оригіналу. Передусім це стосується перекладу наукових текстів, які містять великий відсоток термінологічних одиниць. Удосконаленню словникових статей сприяють і праці з лексикографії, і лінгвістичний опис різних видів термінологічних угруповань, і зіставні дослідження, і переклад, який дає змогу виявити на термінологічному рівні синоніми, омоніми, дублети, варіанти. Під час перекладу текстів, які належать до підстилю авіації, перекладачеві доводиться занурюватися в спеціальну літературу та співпрацювати з інженером, оскільки наявні українсько-англійські та англо-українські авіаційні словники непослідовно відбивають термінологічний корпус і не встигають фіксувати новотвори.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток теорії і практики перекладознавства вимагає періодичного перегляду особливостей тлумачення термінів «інваріант перекладу», «варіант перекладу» та удосконалення способів відбиття множинних відповідників у перекладних термінологічних словниках (І. С. Алексєєва, Л. С. Бархударов, В. П. Берков, Є. Т. Дзугаєва, Т. Р. Кияк, В. Н. Комісаров, Є. В. Купріянов, Л. К. Латишев, Г. В. Межжеріна, О. В. Петрова, Л. В. Щерба, В. В. Сдобников, Г. М. Стрелковський, О. Д. Швейцер та ін.).

Постановка проблеми. Ставимо за мету з'ясувати співвідношення змісту поняття *інваріант* і термінів «варіант перекладу» та «інваріант перекладу» у зв'язку з пошуком додаткових шляхів лексикографічної репрезентації термінів. Об'єктом дослідження слугують англійські авіаційні термінологічні словосполучення з *past participle* та відповідники до них в українській

мові. Матеріал дібрано шляхом суцільної вибірки зі словників авіаційних термінів та оригінальних наукових текстів.

Зміст поняття *інваріант* і терміна «інваріант перекладу». Усі питання перекладознавства зрештою зводяться до виявлення рівня еквівалентності між текстом оригіналу і текстом перекладу; «відношенням еквівалентності характеризуються тексти оригіналу і перекладу в цілому. Хоча переклад — це односторонній процес, але в результаті ми маємо два зіставні, взаємно еквівалентні тексти різними мовами» (Комісаров, 1999, с. 14–15). Перекладач створює не новий текст, а текст-двійник, який максимально повно відтворює ідею автора оригінального тексту і максимально близько повторює форму, в якій втілена ця ідея. Характеризуючи межу дозволеної віддаленості від оригіналу, Л. С. Бархударов підкреслював, що обов'язково «має зберігатися якийсь певний інваріант; ступінь збереження цього інваріанта й визначає собою ступінь еквівалентності тексту перекладу текстові оригіналу» (Бархударов, 1975, с. 9). У XIX ст. термін «інваріант» був введений в науковий обіг англійськими математиками; в «Енциклопедичному словнику» Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона зазначено: «Інваріанти — особливе позначення в математиці. Первісно теорія *I*. мала застосування тільки при дослідженні властивостей чисел <...> Теорія *I*. створена трудами переважно англійських математиків Келе і Сильвестра» (ЭСБЕ, с. 45). Сьогодні в математиці під інваріантом розуміють «вираз, який залишається незмінним під час певного перетворення змінних, пов'язаних із цим виразом» (Крысин, 1998, с. 269), а теорія інваріантів — це розділ абстрактної алгебри. Термін «інваріант» почав активно використовуватися в галузі фізики, топології, економіки, програмування, з інженерно-технічних наук перейшов у гуманітарні — літературознавство,

лінгвістику, перекладознавство і набув статусу інтердисциплінарного.

До сфери перекладознавства термін «інваріант» потрапив давно, і, незважаючи на це, спроби його адаптування, пристосування до термінологічної системи тривають досі. Хоча в переважній більшості дослідники висвітлюють різні властивості тексту оригіналу і тексту перекладу, не порушуючи первинного змісту терміна, інколи трапляються смислові зсуви, які виходять за межі сітки координат і тим самим вносять плутанину в термінологічний апарат перекладознавства. Так, відштовхуючись від економічного, а потім і філософського терміна «перетворена форма», але наділяючи його новим змістом, Н. Н. Альбеков пропонує розглядати «оригінал тексту як інваріант його «нескінчених трансформацій», тобто перекладів» (Альбеков, 2007, с. 110). Дослідник пише: «Форма, отримана в результаті перетворення, розглядається як інваріант. Під інваріантом розглядається текст оригінал, тоді як в якості варіантів даного тексту його переклади» (там же, с. 105). Неточне вираження думки виводить терміни «перетворена форма», «текст оригіналу», «інваріант» на рівень конгруентних, а це вступає в протиріччя з первинним змістом кожного з них. Не вдаючись до філософського змісту терміна «перетворена форма», розглянемо лише співвідношення «текст оригіналу» — «інваріант». На відміну від тексту оригіналу, який являє собою наділений формою та змістом матеріальний предмет, інваріант не існує як матеріальна річ. Класичне роз'яснення стосовно використання терміна «інваріант» у лінгвістиці дав свого часу В. М. Солнцев: «Інваріант — це завжди абстракція, поняття, в якому відбиті загальні властивості класу об'єктів, властиві цьому класу в певний відрізок часу. Інваріант не існує як окрема конкретна річ. Це не представник класу, не еталон. Інваріант — скорочена назва класу відносно однорідних об'єктів. В оточуючому нас матеріальному світі інваріантів як таких не існує. Існують спільні властивості у груп предметів, на основі яких об'єкти групуються та класифікуються і які відображаються в понятті (значенні), що іменується інваріантом» (Солнцев, 1984, с. 32). Смисловий зсув у розумінні ключових термінів призвів до того, що в згаданому дослідженні перетворена форма тлумачиться в одному випадку як інваріант, в іншому — як текст оригіналу, ще в іншому — як модифікація інваріанта.

Будучи інтердисциплінарним, термін «інваріант» у кожній науковій сфері має своє власне визначення, але ці визначення містять спільні складові — «вираз, який залишається незмінним при перетворенні змінних», «величина, яка залишається незмінною при перетвореннях»,

«програмний об'єкт, який не змінюється в процесі виконання», «елемент системи, який залишається незмінним при всіх його модифікаціях», «інваріантом називають те, що має залишатися незмінним у результаті перекладу». Інваріант являє собою ідеальний об'єкт — результат абстрагування від властивостей реального, матеріального об'єкта: «елемент абстрактної системи мови», «абстракція об'єктивно існуючої закономірності людського мислення», «абстрактне поняття», «абстрактна одиниця мови», «інваріант — це завжди абстракція». Семи 'незмінний' і 'абстрактний' є ключовими в семантичній структурі терміна «інваріант» безвідносно до сфери його використання.

У працях з перекладознавства не існує єдиного загальноприйнятого визначення інваріанта перекладу. «Тлумачний перекладознавчий словник» Л. Л. Нелюбіна містить шість не досить чітких визначень терміна «інваріант»: «1. Інваріант смислу. 2. Функціональний зміст первинного повідомлення (тобто його смисловий бік — значення — як семантичне, так і прагматичне) <...> 3. <...> Інваріантним, тобто незмінним у процесі перекладу, залишається функціональний зміст первинного повідомлення <...> 4. Незмінний зміст думки з усіма її відтінками <...> 5. Сукупність функціональних характеристик тексту або, інакше, комунікативне завдання <...> 6. Це таке абстрактне поняття, яке може лише на рівні думок, подумки виділятися з конкретно існуючих варіантів» (Нелюбин, 2003, с. 61). Найчастіше учені спираються на визначення інваріанта, розроблене Г. М. Стрелковським і Л. К. Латишевим: «Інваріантом перекладу ми будемо називати незмінний зміст думки з усіма її відтінками. Цей первинний зміст думки повністю зберігається в перекладі» (Стрелковський, Латышев, 1980, с. 24-25). Із наведеного визначення випливає, що інваріант, або зміст думки, повністю зберігається в трансляті. А це означає, що інваріант за такого тлумачення не тільки співвідноситься з оригіналом, а й встановлюється на основі оригіналу або ототожнюється з ним. Інтерпретація поняття *інваріант* і визначення відповідного терміна в мовознавстві та перекладознавстві містять спільний компонент — «сукупність ознак»: «одиниця мови, яка має сукупність основних ознак усіх її конкретних реалізацій і тим самим об'єднує їх» (СЭС, с. 487), «сукупність функціональних характеристик тексту» (Нелюбин, 2003, с. 60), «поняття, яке може <...> виділятися з конкретно існуючих варіантів» (там же, с. 60-61). Іншими словами, необхідною умовою встановлення, виявлення інваріанта перекладу виступає наявність сукупності варіантів перекладу (мінімум двох транслятів) із певним набором ознак.

Перед нами дві дихотомії: 1) текст оригіналу — текст перекладу (сукупність перекладів), 2) інваріант перекладу — варіант перекладу (сукупність варіантів перекладу). Принципово важливо, що «текст оригіналу» і «текст перекладу» є різними за онтологічною природою компонентами дихотомії. Будучи різними з онтологічного погляду, «текст оригіналу» та «інваріант перекладу» репрезентують різні категорії, або класи. Перекладач має справу не з абстракцією, не з поняттям, не з формою мислення, яка відбиває предмети в їх суттєвих ознаках, а з матеріальним об'єктом, в якому ця думка виражена, об'єктом, яким, власне, і виступає текст оригіналу. Компоненти дихотомії «варіант перекладу (сукупність варіантів перекладу)» та «інваріант перекладу» перебувають у відношеннях похідності, в яких трансляти виконують функцію базису, а інваріант перекладу є тією ідеальною надбудовою, яка не існує без матеріальної основи. Терміни «інваріант перекладу» і «варіант перекладу» репрезентують гомогенні об'єкти. Скільки буде транслятів, стільки буде інваріантів перекладу; для кожного набору транслятів можна визначити свій інваріант. Розробляючи типологію комунікативних ситуацій з використанням перекладу, В. В. Сдобников дійшов висновку про те, що «інваріанта перекладу як чогось такого, що залишається незмінним *в усіх випадках перекладу*, не існує» (Сдобников, 2015, с. 10). З появою нового варіанта перекладу формується новий інваріант, який спирається на нову «сукупність ознак».

Оскільки об'єкти «текст оригіналу» і «текст перекладу» мають різну онтологічну природу, термін «інваріант» у своєму класичному розумінні важко вбудовується в систему термінологічного апарату перекладознавства, породжуючи тим самим неузгодженість метамовних суджень. У результаті в перекладознавстві термін «інваріант перекладу» отримав декілька неоднозначних, іноді взаємозаперечних тлумачень, а оперування ним потребує в кожному окремому випадку додаткового, часом розлогого коментаря. Використання терміна «інваріант» щодо інформаційного змісту тексту оригіналу завжди має певну похибку. Зважаючи на метамовну ситуацію, яка склалася, раціональніше говорити про різного виду інваріантні структури — семантичні, граматичні, конотативні тощо. Гадаємо, що термінологічна насиченість технічного тексту створює можливість для виділення в ньому «інваріантних семантичних структур, специфічно реалізованих при перекладі в конкретних мовах на етапі лексико-граматичного структурування: при перекладі змінюється тільки формально-граматична структура, а зміст смислової залишається константним» (Базылев, 2010, с. 163).

Перекладач має справу не з думкою автора як такою, а з думкою, яка отримала вербальне втілення, кожний сегмент, відтінок якої закріплений за словом, є елементом структури письмового тексту.

Відповідність на рівні *варіант — інваріант* трапляється рідко, оскільки для цього потрібен збіг ряду умов, серед яких наявність тотожності семантичних структур лексем у мові оригіналу і мові перекладу, тотожності синтаксичних структур, до яких входить лексема, спільність конотативного забарвлення структур тощо. Як правильно відмітив О. Д. Швейцер, «випадки повної еквівалентності цілком можливі, але спостерігаються вони, як правило, у відносно нескладних комунікативних умовах у текстах з порівняно вузьким діапазоном функціональних характеристик» (Швейцер, 1988, с. 95). Відносячи переклад до особливого виду комунікації, В. Н. Комиссаров зазначив, що «у процесі перекладу відбувається заміна знаків одного мовного коду знаками іншого коду <...> кожний знак мовного коду має свій план змісту. Лінгвістам добре відомо, що зміст окремого знаку залежить не тільки від того, до яких фактів і явищ дійсності відноситься інформація, яка утворює цей зміст, а й від змісту інших знаків, які передають аналогічну інформацію» (Комиссаров, 1973, с. 21).

Терміни *intended track, assigned track, desired track*: особливості перекладу і лексикографічна репрезентація. Терміни з компонентом *past participle* становлять суттєвий, нумерабельний сектор англійської авіатерміносистеми. Як складник термінологічної системи кожний термін входить до певного тематичного, лексико-семантичного, функціонально-поняттєвого або іншого угруповання, в якому актуалізується й корегується його значення; стаючи компонентом такого угруповання, термін адаптується, відвойовує свій семантичний простір. Термінологічні словосполучення *intended track, assigned track, desired track* є не тільки однотипними за структурою, а й семантично співвідносними, але в загальноприйнятому розумінні вони не є ані дублетами, ані варіантами, ані синонімами, водночас їх співіснування в терміносистемі та паралельне використання в тексті сигналізує про відмінності на рівні семантики. Функціонально-семантичні відмінності між ними зумовлені незбігом семантичних структур препозиційних компонентів. *Past participle* — це той енергомісткий, семантично ємний компонент словосполучення, навколо якого групуються, до якого приєднуються інші складники, і нерідко в його семантичній структурі співіснують синонімічні лексико-семантичні варіанти, кожний з яких уже сам по собі є широким. Ці семантично близькі лексико-семантичні варіан-

ти є результатом компресії семантичного обсягу дієслова, від якого утворене *past participle*. Сміслові компоненти, які раніше входили в семантичну структуру дієслова, не зникають, а лише перебувають в латентному стані і певних умов здатні активізуватися. *Past participles intended, assigned, desired* зводяться до семантично близьких дієслів *intend, assign, desire*, полісемантичні структури яких мають різний в кількісному та якісному відношенні набір компонентів: *intend* — «мати намір», «призначати», «спрямовувати», «означати», «мати на увазі», *assign* — «асигнувати», «призначати (на посадку)», «визначати (строк, межі)», «відводити», «приписувати», «доручати (роботу)», «розписувати», «зобов'язувати», «установлювати», «надавати, «найменувати», «наставляти, «передавати (майно)», «закріплювати (за чимось)», *desire* — «бажати», «хотіти», «зичити», «просити», «вимагати».

В українській терміносистемі аеронавігації перекладним відповідником до англ. *intended track* майже завжди виступає термін *лінія заданого шляху*: «The actual path of the aircraft over the surface of a track as distinct from the *intended track to be flown*» (AvD) — «Фактичний шлях літального апарата над поверхнею доріжки відрізняється від *лінії заданого шляху*». Цей термін звичайно використовується і при перекладі терміносполуки *assigned track*: «It is important that the pilots take the aircraft off its *assigned track* if the aircraft cannot maintain assigned altitude...» (Captain, p. 129) — «Важливо, щоб пілоти відхилили літак від *лінії заданого шляху*, якщо літак не зможе підтримувати визначену висоту...». Словосполучення *desired track* також може перекладатися як *лінія заданого шляху*: «The sensitivity of the vertical needle is usually arranged for a full-scale deflection of $\pm 10^\circ$ around the manually selected bearing and thus shows angular deviation from the *desired track*» (ANS, p. 126) — «Чутливість вертикальної голки зазвичай встановлюється для повномасштабного відхилення $\pm 10^\circ$ навколо ручного підібраного підшипника і, таким чином, показує кутове відхилення від *лінії заданого шляху*».

Наявність одного перекладного відповідника в українській мові свідчить лише про значну семантичну близькість, однак не тотожність англійських термінів. Актуалізація прихованих значень, їх відтінків, сем відбувається в контексті; «багато які семантичні ознаки слова, не зафіксовані в словникових дефініціях, регулярно знаходять вияв у певних контекстах уживання слова» (Попова, Стернин, 2009, с. 38); «будь-яке слово <...> здатне в контексті виражати все нові й нові смислові відтінки <...> Ця багатогранність слова яскраво виступає під час зіставлення різних мов одна з одною, оскільки

завдяки відмінностям історичних умов їх розвитку вона ніколи в них не збігається», — писав Л. В. Щерба (Щерба, 1974, с. 304). Механічне використання терміна *лінія заданого шляху* без урахування контекстуальних умов і компонентного аналізу семантичної структури *past participles intended, assigned, desired* може призводити до неадекватного відбиття змісту тексту оригіналу. Семантика терміна *desired track* включає в себе семантику терміна *intended track*: «The *planned or intended track between two waypoints*» (AD). Крім того, у субмові аеронавігації словосполучення *intended track, assigned track, desired track* мають різну частотність: *intended track* використовується втричі частіше, ніж *assigned track* та *desired track*. Оскільки термінологія певної галузі науки є динамічною системою, яка з часом зазнає кількісних та якісних змін, перекладачеві варто звертати увагу на датування тексту оригіналу. У статті, надрукованій в номері журналу «Flying Magazine» за 1941 р., фігурує словосполучення *desired track*, яке на той час ще не набуло статусу стійкої терміносполуки: «Straight-line navigation along any *desired track*, either towards or away from a radio transmitting station» [FM]. У цьому випадку перекладним відповідником до *desired track* слугує укр. *бажана доріжка*, яке виразно експлікує інформацію, закладену в семантиці дієслова *desire*: «Пряма лінія навігації по будь-якій *бажаній доріжці*, або в напрямку радіостанції, або в протилежному напрямку».

Додаткову складність при перекладі створює неунормованість у тлумаченні термінів *лінія заданого шляху* і *desired track*. Термін *лінія заданого шляху* в одних випадках визначається як «пряма між сусідніми точками маршруту» (ХВАШ), в інших — як «проекція заданої траєкторії польоту ПС на земну поверхню, по якій екіпаж повинен провести ПС» (Закон-ШЗП), ще в інших — як «лінія, уздовж якої має рухатися літак» (Ав-сл). На рівні тлумачення терміна *desired track* в англомовній літературі з авіації також спостерігається варіювання: *desired track* — це «передбачуваний курс активної ділянки польоту в програмованому плані польоту» («The *desired track* is the intended course for the active leg in the programmed flight plan» — ААН, р. 3-14), «задана або передбачувана лінія шляху між двома точками» («The *planned or intended track between two waypoints*» — AD), «наземна проекція лінії польоту, який ви хочете здійснити» («is the ground track you want to fly» — GPS), «великий курс по колу, обчислений за допомогою FMS / RNAV, який переходить від останньої точки до наступної (активної) точки» («the great circle course computed by the FMS/RNAV, it goes from

the past waypoint to the next (active) waypoint» — AvGI). Під час перекладу терміна *лінія заданого шляху* англійською мовою перекладачеві доведеться обрати лише один відповідник, для чого необхідно розглянути «лінгвістичний контекст, тобто сукупність змістових одиниць тексту оригіналу, і ситуативний контекст, який включає в себе екстралінгвальні елементи» (Комиссаров, 1973, с. 161). Якість перекладу залежить від того, наскільки враховані контекстуальне оточення терміна, інтенція автора, жанрова специфіка тексту оригіналу; за словами М. М. Володіної, «використання термінологічної інформації, співвідносно з відповідним значенням терміна, прямо залежить від комунікативної ситуації та контексту» (Володіна, 2016, с. 18).

Пошук в українській авіатерміносистемі перекладних відповідників до *intended track*, *assigned track*, *desired track* показав, що жоден з наявних перекладних словників не містить вичерпної інформації. У словнику «Російсько-українсько-англійська авіаційна термінологія» словосполучення *лінія заданого шляху* має два відповідники в англійській мові, а саме *assigned track* та *intended track* (Бабейчук, с. 57). В «Англо-російсько-українському тлумачному словнику до МЕГАмодульного навчального комплексу «Аеронавігація»» (Сл_Навіг) та «Большом англо-русском и русско-английском авиационном словаре» (Девнина) терміни *intended track*, *assigned track*, *desired track* взагалі відсутні. Така ситуація є типовою і стосується не тільки зазначених термінів. Інформативна неповнота перекладних словників є суттєвою перешкодою, яка значно ускладнює й уповільнює процес перекладу наукового тексту. Укладачі словників нерідко наводять один варіант перекладу, але ніколи не відомо, це єдиний чи основний, найбільш розповсюджений варіант перекладу. Оскільки двомовні термінологічні словники звичайно фіксують лише основний перекладний відповідник до того чи іншого терміна, у тіні залишаються частотність та особливості використання терміна, периферійні, додаткові, приховані компоненти семантичної структури. Шукаючи оптимальні шляхи репрезентації українських, англійських та іспанських термінів-синонімів у багатомовному електронному словнику з гідротурбінної термінології, Є. В. Купріянов вважає за доцільне «включати синонімічні еквіваленти у багатомовний словник з гідротурбінної термінології, тому що вони найчастіше зустрічаються в англійській та іспанській мовах і їх переклад може викликати певні труднощі» (Купріянов, 2009). Розвиваючи думку Є. В. Купріянова, зазначимо, що в перекладних внутрішньогалузевих авіаційних словниках бажано

показати синтагматичні та парадигматичні зв'язки терміна, його місце в лексико-семантичному мікрогрупованні; перекладачеві важливо побачити весь корпус семантично близьких термінів. Так, терміни *intended track*, *assigned track*, *desired track* разом із термінами *flight path*, *intended flight path*, *assigned flight path*, *track*, *aircraft track*, *procedure track*, *course*, *desired course*, *route* утворюють єдиний блок, семантичне угруповання з розвинутими синонімічними та іншими відношеннями між компонентами. Паралельний блок утворюють українське словосполучення *лінія заданого шляху* і семантично близькі до нього *задана лінія шляху*, *лінія шляху*, *лінія фактичного шляху*, *установлена лінія шляху*, *маршрут*, *заданий маршрут*, *заданий курс*, *траєкторія польоту*, *задана траєкторія*, *задана траєкторія польоту*. Семантика синонімічних терміноодиниць разом із семантикою перекладних відповідників до них утворюють єдине семантичне мікрополе, яке становить основу певної інваріантної структури. Давно назріла необхідність створення перекладного авіаційного словника за принципом розподілу термінів за семантичними класами, макро- і мікрогрупованнями з репрезентацією найближчого оточення терміна, його синтагматичних та парадигматичних зв'язків.

Висновки. Уточнення співвідношення змісту поняття *інваріант* і термінів «варіант перекладу» та «інваріант перекладу» показало, що адаптування терміна «інваріант» до термінологічної системи перекладознавства триває досі. Неоднозначна метамовна ситуація, яка склалася навколо терміна «інваріант перекладу», викликана смисловими зсувами, порушенням первинного змісту терміна «інваріант» та різною онтологічною природою об'єктів «текст оригіналу» і «текст перекладу». Семантика синонімічних терміноодиниць разом із семантикою перекладних відповідників до них утворюють єдине семантичне мікрополе, яке виступає основою для певної інваріантної структури. Створення перекладного словника із розподілом термінів за семантичними класами, макро- і мікрогрупованнями, не тільки значно полегшить перекладацький процес, а й сприятиме більш точному відбиттю наукової інформації в тексті перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Альбеков, Н. Н. (2007). Превращенная форма как модификация инварианта (на материале текста). *Вестник Ставропольского государственного университета*, 53, 105–110.
- Базылев, В. Н. (2010). Психолингвистическая модель перевода. *Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт). Терминологический словарь-справочник*. Москва: ИНИОН РАН, 162–164.

- Бархударов, Л. С. (1975). *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*. Москва: Междунар. отношения.
- Володина, М. Н. (2016). Информационная ёмкость термина и контекст (на основе анализа коммуникативной активности немецкого телетермина Fernsehen. Stephanos. (эл. изд.), 6 (20), 18-27. Взято з <http://www.stephanos.ru>.
- Комиссаров, В. Н. (1973). *Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе)*. Москва: Междунар. отношения.
- Комиссаров, В. Н. (1999). *Общая теория перевода: Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых*. Москва: ЧеРо.
- Купріянов, Є. В. (2009). *Репрезентація синонімів у багатомовному електронному словнику з гідротурбінної термінології*. Взято з http://repository.kpi.kharkov.ua/.../2009_Kupriyanov_Reprenzentat...
- Попова, З. Д., Стернин, И. А. (2009). *Лексическая система языка*. Москва: URSS, Книжный дом «Либроком».
- Сдобников, В. В. (2015). *Инвариант перевода: миф или реальность?* Взято з http://sдобников_v_v.-invariant_perevoda-mif_ili_realnost.pdf.
- Солнцев, В. М. (1984). Вариативность как общее свойство языковой системы. *Вопросы языкознания*, 2, 31–42.
- Стрелковский, Г. М., Латышев, Л. К. (1980). *Научно-технический перевод*. Москва: Просвещение.
- Швейцер, А. Д. (1988). *Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты*. Москва: Наука.
- Щерба, Л. В. (1974). Предисловие [к Русско-французскому словарю]. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич (Ред.), *Языковая система и речевая деятельность*. (с. 304–312). Ленинград: Наука, ЛО.
- плексу «Аеронавігація». В. П. Бабак, В. П. Харченко, & Ю. В. Зайцев (Уклад.). (2007). Київ: Книжкове вид-во НАУ.
- ЭСС — *Советский энциклопедический словарь* (3-е изд.). А. М. Прохоров (Гл. ред.). (1984). Москва: Сов. энциклопедия.
- ХВФШ — *Харківська віртуальна авіашкола*. (2018). Взято з <http://hvash.com/index.php/kafedra-samoletovozhdeniya/4-kurs-peleng-azimut>.
- ЭСБЕ — *Энциклопедический словарь*: в 86 т. (1894). (Т. 13 (25)). Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон.
- ААН — *Advanced Avionics Handbook*. (2009). Washington, D.C.: Department of Transportation, Federal Aviation Administration. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?isbn=0160869234>.
- AD — *Aviation dictionary*. Retrieved from http://https://civil_aviation_en_ru.academic.ru/4706/desired_track.
- ANS — Kayton M., Fried W. R. (1997). *Avionics Navigation Systems* (2nd ed.). New York: Wiley-Interscience Publication. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?isbn=0471547956>.
- AvD — *Aviation dictionary*. Retrieved from <https://translate.academic.ru/intended%20track/en/ru/>.
- AvGl — *Aviation Glossary*. Retrieved from <https://https://aviationglossary.com/desired-track/>.
- Captain — Earl E. Rogers. (2004). *Captain II*. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?isbn=0971909717>.
- FM — *Flying Magazine*. (1941). (Vol. 28, № 2). Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=D1Y52U8ScTgC>.
- GPS — *Flying GPS the Right Way*. Retrieved from www.takeflightsandiego.com/.../FlyingGPStheRightWay.doc.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Ав-сл — *Русско-английский словарь по авиации*. (2018). Retrieved from http://rusaviagold.narod.ru/Tutorial/Aero_base.htm.
- Бабейчук — *Російсько-українсько-англійська авіаційна термінологія*. Д. Г. Бабейчук (Уклад.). (1997). Київ: Дієслово.
- Девнина — *Большой англо-русский и русско-английский авиационный словарь*. Е. Н. Девнина (Уклад.). (2011). Москва: Живой язык.
- Закон-ШЗП — *Про затвердження Правил штурманського забезпечення польотів державної авіації України*. Документ z0418-16. (2016). Взято з <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0418-16>.
- Крысин — *Толковый словарь иноязычных слов*. Л. П. Крысин (Сост.). (1998). Москва: Русский язык.
- Нелюбин — *Толковый переводоведческий словарь* (3-е изд.). Л. Л. Нелюбин. (Сост.). (2003). Москва: Флинта: Наука.
- Сл_Навіг — *Англо-російсько-український тлумачний словник до МЕГАмодульного навчального ком-*

А. МЕЖЖЕРИНА

ИНВАРИАНТ ПЕРЕВОДА, ПЕРЕВОДНОЕ СООТВЕТСТВИЕ И ВОПРОСЫ ЛЕКСИКОГРАФИИ

В статье уточнено содержание понятия *инвариант перевода* и терминов «вариант перевода» и «инвариант перевода» в связи с поиском новых путей лексикографической репрезентации авиационных терминов; проанализированы особенности перевода на украинский язык английских авиационных терминологических словосочетаний *intended track*, *assigned track*, *desired track*. Обоснована важность создания двуязычного словаря авиационных терминов по семантическому принципу. Источником материала служили словари и оригинальные научные тексты.

Ключевые слова: вариант перевода; инвариант перевода; инвариантная семантическая структура; авиационный термин; past participle.

H. MEZHHERINA

TRANSLATION INVARIANT, TRANSLATION VARIANT AND LEXICOGRAPHY ISSUES

The correlation between the content of the concept *invariant* and the terms «translation variant» and «translation invariant» in connection with the search for new ways of lexicographic representation of aviation terms has been clarified; the peculiarities of the aviation terminological word-combinations *intended track*, *assigned track*, *desired track* translation from into Ukrainian are analyzed. The importance of creating a bilingual aviation dictionary according to the semantic principle was substantiated. The article is based on the analysis of dictionaries and original scientific texts.

Key words: translation variant; translation invariant; invariant semantic structure; aviation term; past participle.

H. MEZHHERINA

TRANSLATION INVARIANT, TRANSLATION VARIANT, AND LEXICOGRAPHY ISSUES

The research focuses on clarifying the correlation between the content of the concepts *invariant* and the terms “translation *variant*” and “translation *invariant*” in connection with the search for new ways of lexicographic representation of terms. Adaptation of the term “invariant” to the terminology translation system still continues. It is proved that ambiguous metalanguage situation that has developed around the term “invariant of translation” is caused by the semantic shifts, by deviation of the original meaning of the term “invariant” and the different ontological nature of the objects “original text” and “target text”. It is shown that the synonymous terminological units together with translational equivalents are forming a unified semantic microfield that serves as the basis for a certain invariant structure. The peculiarities of the aviation terminological phrases *intended track*, *assigned track*, *desired*

track translation from English into Ukrainian are analyzed. The conjunctions have not only the same structure (past participle + noun), but they are semantically close. Their coexistence in the terminology system and features of their using in texts indicates differences on the semantic level. It is shown that the latent semantic shades between word-combinations *intended track*, *assigned track*, *desired track* are determined by the discrepancy between semantic structures of prepositional components. Terms *intended track*, *assigned track*, *desired track* generally have the equivalent *лінія заданого шляху* in the Ukrainian aeronavigation terminology system. However, the formal using of the term *лінія заданого шляху* without due regard for contextual conditions and component analysis of the past participles *intended*, *assigned*, *desired* semantic structure may lead to inadequate reflection of the content of the original text. Irregularity in the interpretation of the Ukrainian term *лінія заданого шляху* and English terms *intended track*, *assigned track*, *desired track* can cause the additional difficulty during translation. The search of translated equivalents for the indicated terms in the Ukrainian aviation terminology system showed that none of the bilingual dictionaries contains comprehensive information. Moreover, bilingual terminology dictionaries usually do not contain information about frequency and characteristics of this term, peripheral, additional, hidden components of the semantic structure. In bilingual aviation dictionaries it is advisable to show the syntagmatic and paradigmatic links of the term, its place in the lexical-semantic microgroup. It is important for the translator to see in the dictionary not only the equivalents to individual terms, but the whole composition of semantically similar terms in English and Ukrainian languages. The creation of such a dictionary will contribute to a more adequate reflection of the original text scientific content in the target text. The material was taken from aviation dictionaries and original scientific texts.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2019

УДК 81'255.4:821.111

ПЛЕТЕНЕЦЬКА Юлія

ВІДТВОРЕННЯ РОЗМОВНОГО СТИЛЮ МОВЛЕННЯ ТА РЕДУКЦІЇ ТЕКСТУ В СУБТИТРАХ ДО УКРАЇНСЬКОГО ФІЛЬМУ

У статті досліджується розмовний стиль мовлення в тексті субтитрів українського художнього фільму «Сторожова застава» та шляхи його відтворення англійською мовою. Крім того, висвітлюється явище редукції тексту субтитрів на лексичному та синтаксичному рівнях. З'ясовано, що найчастіше у тексті субтитрів опускаються такі мовні елементи: повтори, власні назви у звертаннях, мовні засоби, що передають репризи, паузи, емоційно-забарвлені вигуки, слова-зв'язки, що не несуть семантичного навантаження.

Ключові слова: субтитр; розмовне мовлення; редукція тексту; переклад; нейтралізація.

DOI: 10.18372/2520-6818.39.13724